

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI
TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI
UNIVERSITETI**

GLOBAL TA’LIM VA MILLIY METODIKA TARAQQIYOTI

*mavzusidagi an’anaviy VII respublika ilmiy-amaliy anjuman
materiallari*

Toshkent – 2023

Global ta'lim va milliy metodika taraqqiyoti. Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari. – Toshkent, 2023. – 424 b.

Ushbu to'plam Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti Ona tili va adabiyot ta'limi kafedrasini tomonidan tayyorlangan.

Mas'ul muharrir:

G. Jo'rayeva – filologiya fanlari doktori, professor v.b.

Taqrizchilar:

R. Niyozmetova – Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti Ona tili va adabiyot ta'limi kafedrasini professori, pedagogika fanlari doktori.

A. Sobirov – Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti Ona tili va adabiyot ta'limi kafedrasini professori, filologiya fanlari doktori.

To'plovchi va nashrga tayyorlovchilar:

K. Mavlonova	Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti Ona tili va adabiyot ta'limi kafedrasini dotsenti, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori.
M. Tuychiyeva	Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti Ona tili va adabiyot ta'limi kafedrasini dotsent v.b., pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori.
D. To'xliyeva	Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti Ona tili va adabiyot ta'limi kafedrasini katta o'qituvchisi, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori.
S. Kuldasheva	Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti Ona tili va adabiyot ta'limi kafedrasini o'qituvchisi
H. Maqsudov	Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti Ona tili va adabiyot ta'limi kafedrasini o'qituvchisi.
J. Nurmuhammadov	Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti Ona tili va adabiyot ta'limi kafedrasini o'qituvchisi.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti Ona tili va adabiyot ta'limi fakulteti Kengashining 2023-yil 8-sonli qaroriga asosan nashrga tavsiya etildi.

To'plamdan o'rin olgan maqolalarning ilmiy va uslubiy jihatlariga mualliflarning o'zlari mas'uldirlar.

HIKOYADA BADIY SARLAVHA TASNIFI

Azamat Xayrullayev

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat

o'zbek tili va adabiyotio'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada yozuvchi Normurod Norqobilov hikoyalari sarlavhasining poetik xususiyatlari haqida so'z boradi. Adibning hikoyaga sarlavha tanlashdagi mahorati va sarlavhaning poetik tasnifi xususida to'xtalib o'tiladi. Hikoya sarlavhalari tasnif qilinib: detal, makon, zamon, ramziy, emotsional, obraz nomidan olingan tasniflarga bo'linib tahlilga tortiladi.

Kalit so'zlar: hikoya, sarlavha, detal, makon va zamon, obraz, asar konsepsiyasi.

Normurod Norqobilov hikoyalari bugungi adabiy jarayonda badiiyyatining o'ziga xosligi bilan alohida ajralib turadi. Adibning ilk hikoyalari – “Ro'molcha”, “Kapalak”dan tortib, “Oriyat”, “Judolik quvonchi”, “Chetdagi odam”, “Do'ngkalla” kabi asarlarining sarlavhalari poetikasi ham bunga misol bo'la oladi.

Sarlavha xususida so'z ketganda ko'p hollarda unga badiiy asarning mazmun-mohiyatini belgilovchi muhim kompozitsion unsur sifatida qarashadi.

“Hikoya kompziitsiyasi” nomli monografiyasida K.Hamraev *sarlavhaning tiplari va strukturasiga to'xtalib, “ijodkor matn mazmunini ma'lum bir so'z yoxud jumlagacha jo qilar ekan, badiiy asar mohiyatini sarlavhaga yashiradi. Boshqacha aytganda, sarlavha ijodkorning badiiy niyati, asar g'oyasi, obrazlar tizimi va barcha unsurlarni yagona fokusga joylovchi mitti asardir[8:94].” — deya yozadi. K.Hamraev sarlavhaning to'rt xil turini keltirib, ruhiy-emotsional sarlavhalar qatorida A.Qahhor “Dahshat”,*

Sh.Xolmirzaev “Ko‘ngil”, “Nimadir yo‘q bo‘ldi”, A.Yo‘ldoshning “Yolg‘on va haqiqatlar” hikoyalari bilan birga N.Norqobilovning “Ayriliq quvonchi” hikoyasini ham sanab o‘tadi.

Asarning barcha qism va bo‘laklarini o‘zida mazmunan ifoda etgan lo‘nda bir so‘z yoki jumla ko‘z oldimizda sarlavhani gavdalandiradi. Sarlavha tanlash tabiiyki, muallifning mahorati bilan bevosita bog‘liq, ba‘zi asarlarning nomlari ijod jarayonida dunyoga kelsa, ayrim asarlar yakuniga yetgach, muallif unga sarlavha qo‘yadi. Hatto, ba‘zida muallif asar nomini o‘zgartirib, boshqa sarlavha qo‘yadi. Bunday holatlar adabiy jarayonda ko‘pda kuzatilmaydigan hol hisoblanadi. Mohir hikoyanavis Shukur Xolmirzaev “Havas” (1972) nomini o‘zgartirib “O‘zbekning soddasi” sarlavhasini qo‘ygan bo‘lsa, To‘xtamurod Rustam o‘z romanini “Kapalaklar o‘yini” deb nomlab, keyingi nashrda “Dengiz ko‘rmagan odamlar” sarlavhasi bilan e‘lon qilgan.

Normurod Norqobilovning hikoyaga sarlavha tanlashi boshqa adiblarnikidan farq qiladi. Shuni ta‘kidlash joizki, adib ijodining kompozitsion o‘ziga xosligi aynan sarlavhada ko‘zga tashlanadi. Masalan, adib bir hikoyaga ikki xil nom qo‘yadi yoki bir nomda ikki xil hikoya yaratganki, biz adib ijodidagi bu jihatga alohida e‘tibor qilishimiz zarurati tug‘iladi. Ularni quyidagicha shartli uch xil guruhga ajratib oldik.

1. Sarlavha o‘zgarsa ham ma‘nosini qisman saqlab, asarning g‘oyaviy mazmuni o‘zgarishga uchramagan hikoyalar: “Yuk” hikoyasi (Yoshlik jurnali 1984 yil, 2-son) “Tavatosh” nomi bilan (1987 yilda nashr qilingan “Zangori ko‘l”) “Ayriliq quvonchi” (2010) yoki “Judolik quvonchi” (“Chetdagi odam” 2016 yil, “Tanlangan asarlar” 2022 yilda), “Qo‘shiq” (2000 yil) yoki “Mung” (Chetdagi odam” 2016 yil, “Tanlangan asarlar” 2022 yilda) va “Bo‘ron qo‘pgan kun” (2005) yoki “Quyun” (“Chetdagi odam” 2016 yil) hikoyalari.

2. Sarlavha o‘zgarishi bilan asar g‘oyaviy mazmuni mutlaq o‘zgargan, biroq ayni syujet saqlangan. Jumladan, “Oriyat” (“O‘zbekiston adabiyoti va san‘ati” gazetasi, 2014 yil 13-son) hikoyasining sarlavhasi keyingi nashrda “Chetdagi odam” nomi bilan

o‘zgargan (shu nomdagi hikoyalar to‘plami 2016 yilda e‘lon qilingan, 2022 yilda “Tanlangan asarlar”iga ham shu nom bilan kiritilgan).

3. Bir nom turli xil syujetdagi asarlarga qo‘yilishi. Adib “O‘g‘ri” sarlavhasi ostida **uch xil syujetdagi** hikoya yozgan (“Unitilgan qo‘shiq” hikoyalar 1990, hikoya qahramoni Sattor, “Paxmoq” qissa va hikoyalar 1997, asar qahramoni Vohid, 2016 yilda hikoya qahramoni Mirhaydar). “Kurash” (hikoya qahramoni Hamida momo) sarlavhasi 2013 yilda e‘lon qilingan hikoyaga va 2018 yilda e‘lon qilingan qissaga (qissa qahramoni Xurram qotma) ham qo‘yilgan. 2000 yilda nashr qilingan “Bekatdagi oq uycha” to‘plamidan “Oriyat” nomli hikoya joy olgan bo‘lib, uning yuqoridagi 2014 yilda yozilgan hikoyadan syujeti mutlaq farq qiladi. Ushbu asar qahramoni – Hasan polvon.

Yuqorida sarlavha o‘zagarsa ham, ma‘nosini qisman saqlab qolgan hikoyalar qatorida “Judolik quvonchi” (“Ayriliq quvonchi”) hikoyasini sanagan edik. Ushbu hikoyaga “Ayriliq quvonchi” nomini qo‘ygan adib keyingi nashrlarda sarlavhani qayta o‘zgartiradi. Chunki sarlavha uchun tanlangan “ayriliq” so‘zi asarning mohiyatini to‘la ifoda etmaydi. Asar qahramoni bola bobosi Norboy choldan ayrilmadi, balki butunlay judo bo‘ldi. Bizningcha ham asarning “Judolik quvonchi” deb nomlanishi to‘la ma’noda o‘zini oqlaydi.

Hikoyaning ilk jumlasini xabar bilan “bola do‘ngda bobosi Norboy cholni kun qaytganidan beri kutadi[4:247]”, deya boshlanadi. Bizningcha, mana shu ilk jumlaning o‘zida asarda ro‘y beradigan voqelikka ishora bor. Ya‘ni kun qaytishi, quyoshning yaqin orada botishi, kun yakunidan obrazli qilib aytganda “umr shomi”dan darak beradi.

Ushbu hikoyada his-tuyg‘ular, obrazlar, detallar qarama-qarshi qo‘yilganini ko‘ramiz.

Yig‘i va quvonchning bir-biriga qarshi qo‘yilishi chin ma’noda muallif mahoratini ko‘rsatadi. Zero, chinakam badiiy asargina qayg‘uda quvonch, quvonchda qayg‘uni ifoda etadi.

Asarda bola va Muso obrazlarining xarakteri Yomonqul, Bozor, cholning qizi fe‘l-atvoriga qarshi qo‘yiladi. Adib ismlarni ham asar

personajlarining xarakter xususiyatlaridan kelib chiqib tanlaydiki, Bozor, Yomonqul obrazlari nafs kishilari sifatida gavdalanadi. Yozuvchi “Chetdagi odam” hikoyasida ham Muso ismini qo‘llagan, ikkala hikoyada ham Muso ismi ramziylik kasb etib, insoniylik timsoliga aylanadi.

Asarda detallar ma’lum ma’noda ramziylikka ega. Hikoya do‘nglik detalidan boshlangan bo‘lsa, yakunida qotgan nonni chumolilar iniga tashib ketishi tugaydi. Do‘nglik detali hayotni, chumolilar ini esa qabrni ifodalaydi. “Sarlavhada ma’naviy zidlov kuchli matematik hisobda $2 \times 2 = 4$ bo‘lganidek, hayot mantig‘iga ko‘ra ham “judolik” so‘zi “qayg‘u, iztirob” so‘zlari bilan muvofiq keladi. Judolik odam bolasini quvontiradi deyishi $2 \times 2 = 5$ degandek gap. Biroq asl adabiyot mana shu paradoksal haqiqatni isbotlay oladi.

N.Norqobilov ham mana shu ikki zidni bir hikoyada jamlab, badiiy asoslab berishga erishgan. Hikoya qahramoni – bola do‘ngga chiqib olib, kemshik og‘zida qotgan non shimayotgan, munkayibgina shahardagi o‘g‘lini kutayotgan bobosini yaxshi ko‘radi. Ayni paytda uning tezroq o‘lishini istaydi. Hikoya mana shu istakni asoslashga, badiiy-mantiqiy yechimini topishga qaratilgan[3:3].”

“Mung” (“Qo‘shiq”), “Bo‘ron qo‘pgan kun” (“Quyun”) hikoyalarining sarlavhasi haqida aytib o‘tish kerakki, adib “Tanlangan asarlar” (2022) to‘plamida yana qaytadan mazkur hikoyalarni “Mung” va “Bo‘ron qo‘pgan kun” sarlavhalari bilan e‘lon qildi. Hikoyalarning syujetidan kelib chiqib aytadigan bo‘lsak, ushbu sarlavhalar har ikkala hikoyaga munosib nom. “Bo‘ron qo‘pgan kun” hikoyasida qahramon asar boshidan psixologik jihatdan tayyorlab kelinadi. Sanam xolaning ichdan asta-sekinlik bilan yetilib kelayotgan, or-nomusni unutgan guzardagi kimsalarga bo‘lgan alam va nafrati bir kun kelib kutilmaganda bo‘ron kabi o‘zini ko‘rsatishi aniq edi. “U qassobni nigohi bilan «nimta»lab, nari o‘tadi. Yemakxonaga yetib-yetmay to‘xtaydi. Ko‘zlari Eshqul somsapazni gangitib, stol tevaragida o‘tirganlarda qo‘nim topadi. Nechundir faqat tuk bosgan ensalaru yag‘ir yoqalarnigina ko‘radi. O‘tirganlar

qiyofasini ilg'amaydi, to'g'rirog'i, ilg'ayolmaydi. Shunda olam kir, tiriklik chirkin tuyuladi. Najot istab, ufqqa ko'z tashlaydi. Ufq tuproq rangida, osmon ham shu tusda. Qaynoq garmsel borliqni to'zonga burkamoqchidek, o'qtin-o'qtin quturadi. Oqibat, kishilik qiyofasi changga belangan-u, ularda mana shu tuk bosgan ensalaru yag'ir yoqalargina qolgandek go'yo. Bundan uning yuragi battar siqiladi va beixtiyor tiliga shu gaplar ko'chadi: "Xudoyimi-iy, bularni yaratib nima qilarding, a?!"[5:246]" Keltirilgan parchada adib har bir detal va peyzajdan mohirona foydalanadi. Peyzaj qahramon ruhiyatiga mos tasvirlanadi. Ayniqsa, garmselni go'yoki borliqni to'zonga burkamoqchidek tasvirlanishi asarda sodir bo'lajak "bo'ron"dan darak, ishora berib turibdi. Asar yakunida Sanam xola qo'lida bolta ushlagancha shiddat bilan otilib guzardagilar qarshi chiqishi ular uchun to'satdan paydo bo'lgan bo'ron kabi dahshatli bo'ldi.

Agar yozuvchi sarlavhaga "Quyun"ni chiqarganda edi ikki jihatdan asarga mos kelmagan bo'lar edi. Birinchidan, quyun so'zi bo'ronga nisbatan muallif yuklamoqchi bo'lgan ma'no bilan birga asar syujetini o'zida ifoda etolmaydi. Ikkinchidan, asarda qahramon ichidagi g'azabning paydo bo'lishi, uning sekinlik bilan, kun sayin kuchayib, oshib borishi va kuni kelib o'zini ko'rsatishi tasvirlangan. Shu tomondan qaralsa, asar voqeligini, u sodir bo'ladigan kunga berilgan ishorani "Bo'ron qo'pgan kun" sarlavhasi ifodalay oladi.

"Mung" hikoyasida ham "Bo'ron qo'pgan kun" hikoyasi singari ruhiy-emotsional tasvir xususiyati ustunlik qilishini kuzatamiz. Asarda qahramonning voqelikka munosabati sentimentallik kasb etib, cholning ichki iztiroblari, emotsional holati tasvirlanadi. "Mujjalari yumiq, bunaqa payt hech narsani ko'rmaydi, eshitmaydi. Ko'z yoshlari ajin tilimlagan ko'zlarini yumib, moshguruch soqolida marvarid donalariday qotarkan, botayotgan quyoshning qizg'ish nurida bamisoli yoqutday tovlanadi. Kuylayotganida chol bu olamning odami bo'lmay qoladi. Ovozi o'tmishning teran chohlaridan selqib chiqayotgandek, kishida g'alati bir hisni tug'diradi

— etni junjiktiradi, ham xayolga toldiradi. Dunyo ko‘hna, u esa dunyodan ham qadim ko‘rinadi. [6:147]”.

Keltirilgan parchada qahramon ruhiy olamining ich-ichiga kirib, uning yuragi tubidagi alam va iztirobning mohirona chizilgan tasvirini ko‘ramiz. Qachonlardir sevikli ayolidan ajralgan, yolg‘iz, cholning mungli, ezgin qiyofasining gavdalanishi, bu alam va dard hikoya so‘ngiga qadar qahramonni tark etmasligi asarga “Qo‘shiq” sarlavhasini tanlanishi mos kelmasligi ekanligini ko‘rsatadi. “Qo‘shiq” so‘zi ma‘lum ma’noda ijobiy bo‘yoqdorlikka ega, u tushkunlikni emas, jo‘shqin va ko‘tarinki kayfiyatni bildiradi. Qahramonning ruhiy holati va asar mazmuni jihatidan qaraganda “mung” so‘zi hazinlik, ma’yuslik ma’nolarini anglatishi sababli sarlavha darajasiga chiqa oladi. Shuning uchun muallif “Qo‘shiq” sarlavhasi o‘rniga “Mung”ni qayta qo‘yishi o‘zini oqlaydi.

“Chetdagi odam” yoki “Oriyat” hikoyalari. Biz ikki nom bilan ataladigan yagona syujetdan iborat ushbu hikoyalarni keyingi o‘rinlarda “Chetdagi odam” va “Oriyat” sarlavhalari bilan ataladigan ikki mustaqil hikoya sifatida qaraymiz. Hikoya voqealari markazida turgan, uning syujetini siljitib, rivojlantiradigan, asar g‘oyasini o‘zida tashiydigan Muso ferma obrazi “Chetdagi odam” hikoyasining bosh qahramoni sanaladi. Ushbu hikoyaning nomi asardagi obraz nomidan kelib chiqqan sarlavha hisoblanadi.

“Oriyat” hikoyasida detal sifatida or-nomus tuyg‘usi asar qismlari, epizodlarini jamlab turadi. Badiiy detalning bir turi bo‘lgan ruhiyat detali sarlavha darajasiga ko‘tariladi. Ushbu hikoya qahramoni bola.

Normurod Norqobilov o‘z hikoyalariga qisqa-lo‘nda sarlavha tanlaydi. Adib obrazlilikka, ramziylikka, polisemantlikka ega so‘zlarni sarlavhaga olib chiqmaydi. Sh.Xolmirzaev (“Bodom qishda gulladi”, “Kuzda bahor havosi”, “Bulut to‘sgan oy”, “Olamning tortishish qonuni”, “Yashil niva”) yoki Nazar Eshonqul (“Shamolni tutib bo‘lmaydi”, “Maymun yetaklagan odam”, “Qultoy”, “Bahovuddinning iti”) kabi obrazli sarlavhalar Normurod Norqobilov

hikoyalarida deyarli uchramaydi. Adib nisbatan an'anaviy yo'ldan boradi. Yozuvchining sarlavhalari Abdulla Qahhor hikoyalarining nomlarini yodga soladi ("Anor", "Tomoshobog'", "Dahshat", "Adabiyot muallimi"). Yozuvchi hikoyalarining sarlavhasini quyidagicha tasnif qilish mumkin. Bular detal, makon, zamon, ramziy, emotsional, obraz nomidan olingan shartli tasnifga kiruvchi sarlavhalar. Shartli deyishimizga sabab shuki, emotsional sarlavha ramziylikka tegishli bo'lishi yoki vaqt va zamon tasnifidagi sarlavha boshqa tasnifga ham aloqador bo'lishi mumkin.

Detal sarlavha "Ro'molcha", "Tavatosh", "Kapalak", "Quduq" "Kitob" va boshqa sarlavhalardir. Adib hikoyalarining katta qismini detal sarlavhalar tashkil etadi. Detal sarlavhalar haqida gapirganda aytib o'tish kerakki, hikoya syujetida badiiy detal muhim ahamiyatga ega bo'lish bilan birga, qahramonlar taqdirida ham katta rol bajargani uchun asar sarlavhasi darajasiga chiqadi. Masalan, yozuvchining "Ro'molcha" hikoyasini oladigan bo'lsak, u "...xarakterli bir detal — oddiygina ro'molcha bilan bog'liq hodisalar asosiga qurilgan. Hikoyada oshiq-ma'shuqlarga daxldor, tasodifan bola qo'liga tushib qolgan, bosh hoshiyasiga qizil ipak bilan to'r to'qilgan, bir chetiga esa oshiq-ma'shuqlar ismining bosh harfi chatilgan oddiy sariq ro'molcha bir necha personajlar bisotini ochib beruvchi sehrli kalit vazifasini o'taydi. Asarni o'qiganda shu narsa ma'lum bo'ladi, yigitga taqdim etilgan ro'molcha qizning butun qalb qo'ri, orzu-umidlari ramzi; yigit ro'molchani tushirib qoldirgan ekan, bu shunchaki tasodif emas, balki qizning aziz tuyg'ulariga nopisandlik, befarqlik oqibati, hikoya pirovardida ayon bo'lgan xiyonatning ibtidosi; tasodifan bola qo'liga tushib qolgan bu ro'molcha uning xayolini alg'ov-dalg'ov qilib yuboradi, shu ro'molcha tufayli u qizning aziz tuyg'ulari, qalb saxovati va cheksiz iztiroblariga sherik tutadi. Soxta oshiqning qallobligi, xiyonati va jinoyatdan ogoh bo'ladi; bu alamlarga dosh berolmay hushdan ketadi; pirovardida yana o'sha tanish sehrli detal — sariq ro'molchaga duch kelamiz. Yo'q, bu qiz yigitga taqdim etgan, yigit tashlab ketgan ro'molcha emas, bola topib bergan aziz bisot o'rniga, uning so'roviga ko'ra qiz

taqdim etgan boshqa bir sariq ro‘molcha; yigit xiyonati, qiz halokatidan keyin bola uchun nihoyatda ardoqli bu ro‘molchani u hushdan ketganda buzoq yamlab tashlagan holda ko‘ramiz... Shu tariqa hikoyada oddiy detal jiddiy ma‘nodorlik kasb etib, muayyan badiiy maqsadga xizmat qiladi [2:39]”.

Makon bilan bog‘liq sarlavhalarga “Pivaxonada”, “Yo‘lda”, “Chorraha”, “Yo‘lak”, “Ziyoratgoh”, “Dashtda”, “Enatepa”, “Qorovultepa”, “Yakkasuv”, “Tepalik” hikoyalari misol bo‘ladi. Ushbu sarlavhalar, hikoya syujeti konkret makon doirasida kechishi yoki muayyan makon detalining badiiy obraz darajasiga chiqishi bilan xarakterlanadi. Bu xil hikoyalar asosiy planda qahramonning ichki olami bilan parallel ravishda ma‘naviy qiyofasi, e‘tiqodini tasvirlashi jihatidan ajralib turadi. Shuningdek, asar voqeligi ro‘y beradigan makon qahramon taqdirida yoki ruhiyatida keskin burilish yasaydi.

Badiiy asar syujetida vaqtni, zamonni ifodalovchi sarlavhalarga adibning “Yomg‘irli oqshom”, “To‘y kechasi”, “Yozning birinchi kuni”, “Tungi mehmon” va boshqa hikoyalari kiradi. Ushbu hikoyalar syujeti makon va zamon chegarasida, bir xranatop doirasida kechadi. Masalan, “Tungi mehmon” hikoyasida badiiy voqelik Chamanoyning hovlisi va tun bilan chegaralansa, “Yozning birinchi kuni”da voqealar daryo sohilida, quyosh botgungacha ro‘y beradi.

Qahramonning emotsional holati bilan bog‘liq sarlavhali hikoyalarga “Mung”, “Quvonchli kun”, “Bo‘ron qo‘pgan kun”, “Alam”, “Tugatilmagan surat” kabilar kiradi. Mazkur hikoyalarda qahramonning botiniy his-tuyg‘ularini tasvirlash yetakchilik qiladi. Bunga “Mung” hikoyasida ichki dard va iztirobning keng tasvirlanishi aniq misol bo‘ladi. Bu xil sarlavhali hikoyalarda tashqi yoki ichki ta‘sir natijasida qahramon muayyan ruhiy holatni boshdan kechiradi.

Obraz nomidan yoki ismidan olingan sarlavhalarga “Buloq”, “Do‘ngkalla”, “Qizcha”, “Qashqa”, “Sut sotuvchi bola”, “Chol va

bola”, “Chetdagi odam” hikoyalari kiradi. Ushbu sarlavhalar bevosita hikoyaning bosh obraz nomidan olinib, sarlavha o‘laroq asar tepasidan joy olgan. “Asar nomlarida qahramonlarga urg‘u beriladi, syujet yo‘nalishi shu obrazlar bilan bog‘liq ekanligiga ishora qilinadi[1:146]”.

Ramziy sarlavhaga ega bo‘lgan hikoyalarga “Quyoshi botmaydigan yurt”, “Quyosh tutilgan kun”, “Unutilgan qo‘shiq”, “Zangori ko‘l” va boshqalar kiradi. Ushbu sarlavhalar o‘ziga xos, shartli ramziylikka ega. “Quyosh tutilgan kun” hikoyasi syujetida quyoshning tutilishi oxirgi zamonga, qiyomatga ishora qiladi. “Unutilgan qo‘shiq” hikoyasida esa yoshlik davriga ishora qilinadi.

Sarlavha asarning mazmunini belgilovchi kompozitsiya unsuri sifatida ko‘zga tashlanadi. Adib o‘z ijodiy niyatiga ko‘ra asarlariga nom qo‘yadi. Asarning muhim tarkibiy qismi sanalgan sarlavha orqali o‘quvchi asar olamiga kirib boradi. Detal va emotsional sarlavhalar boshqa tasniflardagi sarlavhalarga nisbatan ko‘proq qo‘llanadi. Normurod Norqolilovning sarlavha qo‘llashdagi mahorati adib hikoyalari konsepsiyasining yaxlitligini ta‘minlashiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Boboev T. Adabiyotshunoslik asoslari T.: “O‘zbekiston”-2002. B.146.
2. Yoshlik jurnali 1983-yil, 2-son. B.39.
3. Jo‘raqulov U. Bersa inoyati, yo‘qsa sinoati. O‘zbekiston adabiyoti va san’ati. 2018, 7 dekabr №50.
4. Norqobilov N. Tanlangan asarlar T.: “Ferdavs -Shoh”, B.247.
5. Norqobilov N. Tanlangan asarlar T. “Ferdavs -Shoh”, B.246.
6. Norqobilov N. Tanlangan asarlar T.: “Ferdavs -Shoh”, 146-147.
7. Rasulov A. Badiiylik – bezavol yangilik. – T.: Sharq, 2007. – B. 52-53.
8. Hamraev K. Hikoya kompozitsiyasi. – T.: Nurafshon business, 2020. – B. 94.

O‘rinova D. Alisher Navoiy lirik merosining maktab darsliklarid berilishi	461
Nurmamatova P. Rauf Parfi she’riyatida vatan ohanglari	468
Gulyamova O. Intensivlik va kvantifikatsiya kategoriyalari	471
Saidaxmatova M. Bolalar nutqida makon deysisini ifodalovchi leksik birliklar	477
Mamajonova N. Mustaqillik davri adabiyotining ta’lim jarayonida o‘ziga xos xususiyatlari	483
Rashidova A. Didaktik asarlarning o‘ziga xos jihatlari va mazmun uyg‘unligi	487
Masharipov M. M. Mahmud xo‘ja Behbudiy publitsistikasida semantik okkazonalizmlar	494
Azamat Xayrullayev Hikoyada badiiy sarlavha tasnifi	498

GLOBAL TA'LIM VA MILLIY METODIKA TARAQQIYOTI

*mavzusidagi an'anaviy VII respublika ilmiy-amaliy anjuman
materiallari*

To'plamdan o'rin olgan maqolalarning ilmiy va uslubiy jihatlariga mualliflarning
o'zlari mas'uldirlar.

